

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger

A nemi erőszak elbeszélései második világháborús naplókban

Készítette:

Dr. Kunt Gergely

Habilitációs dolgozat téziszűzete

2022

1

Ez a dolgozat nők és férfiak második világháború alatti szexuális tapasztalataival foglalkozik, amely az egyik legnehezebben vizsgálható kérdéskör. Szakítva a témát korábban érintő hazai kutatásokkal nem hivatalos – azaz különféle állami szervek által előállított dokumentumokra épít –, hanem privát forrásokra. Elsősorban az áldozatokkal foglalkozik, saját maguk számára írt fragmentált poszttraumás szövegek összehasonlító elemzésével. Ezeket a terápiás funkcióval is bíró szövegeket döntően nyelvi és pszichológiai szempontból vizsgálja a dolgozat. Az elemzés során figyelembe vettem azt, hogy a szexualitás többszörösen nem volt elbeszélhető naplórók számára, hiszen az azzal összefüggő témák önmagukban is tabunak minősültek, így a szövegek erős öncenzúra alatt születtek.

Ez a dolgozat nem kizárólagosan, de elsősorban a nemi erőszakra fókuszál. Egyrészt a nemi erőszak elbeszélési technikáit mutatja be naplók szövegeinek elemzésével, másrészt azt, hogy a nőknek milyen stratégiái voltak az érdekérvényesítésre a közeledő szovjet front előli menekülés alatt és az amerikai hadsereg által fenntartott menekülttáborokban, amelyeknek hivatalos nevük DP-camp volt. Ugyanakkor számos, a témához kapcsolódó kérdést nem célja tárgyalni a dolgozatnak, így nem tartalmaz historiográfiai áttekintést, tehát a háborús nemi erőszak történeti vizsgálatának

a múltjával nem foglalkozom, sem pedig a téma emlékezetpolitikai vetületével.

Minden nő más és másként élte meg a nemi erőszakot, de a naplókából mégis kirajzolódnak bizonyos általános tendenciák. A narratívaalkotásnak gyakori eleme volt a relativizálás, amellyel a szenvedés mértékét viszonylagossá igyekeztek tenni, olykor magát a szenvedést tagadták, más esetekben saját szörnyű tapasztalataikat a környezetükből olyan tragédiákkal hasonlították össze, amelyet még rosszabbnak láttathattak. A férfiak áldozatává vált nők naplói elsősorban azt dokumentálják, hogy miként igyekeztek egy önmaguk számára megnyugtató értelmezést konstruálni a történelekről, amellyel együtt lehet élni, ezek azonban változó és instabil narratívák voltak. Az értelmetlen és kiszámíthatatlan szenvedést maguk választotta értelmezési keretükben helyezték el, így az részben kezelhetővé vált számukra, hiszen annak már személyes értelmet és jelentést tulajdonítottak. Ezt a tetszőleges értelmezési keretet az áldozat világgépe és értékrendje határozza meg.

A dolgozat csak másodsorban foglalkozik az elkövetőkkel, azaz a férfiakkal. A vizsgált források alapján egyértelmű, hogy nemzeti identitástól függetlenül általános volt, hogy a férfiak – azaz szovjet katonák Magyarországon, magyar katonák a

megszállt Ukrajnában, amerikai katonák, pedig az általuk fenntartott menekülttáborokban – különféle eszközökkel igyekeztek a nőket szexuálisan kihasználni. Így például a menekülttábori állapotok részben hasonlítottak az orosz megszállás első napjaihoz, hiszen az erőszakot elkerülendő a magányos nők itt is kénytelenek voltak a férfiak védelmére bízni magukat. A táborban a minél magasabb rangú szovjet katonákat az „udvarlók” helyettesítették, velük ellentétben azonban a védelemért a naplók szerint nem kényszerítették a nőket nemi aktusra, mert uralkodott egyfajta rend azaz nyíltan senkit nem lehetett nemi aktusra kényszeríteni. Ez pedig egyfajta minimális mozgásteret is jelentett, amelyet a nők felhasználhattak a védelmükben a férfiak azon csoportjai ellen, akik különféle eszközökkel próbálták őket szexuálisan kizsákmányolni, ezeknek a legnagyobb hatalmú csoportja amerikai katonákból állt, a hierarchiában őket követték a táborlakókból verbuvált rendőrök, míg a legnépesebb réteget a menekült nőkkel azonos státuszú férfiak tömege adta. A hadseregekben mint férfiközösségekben és annak mikroközösségeiben általánosan elterjedt beszédtema volt a nők ellen elkövetett atrocitások, amelyre a férfiak egymás között az ellenség legyőzésének kézzel fogható bizonyítékaként tekintettek, és talán a férfiasság ekként való bizonyítását kimondva vagy kimondatlanul el is várták tagjaiktól. Így

feltételezhető, hogy a katonáknak az erőszak elkövetésével csoportelvárásoknak is megfeleltek. Ezzel kapcsolatban talán beszélhetünk egyfajta erőszakspirálról, amelyben a katonák nemcsak saját akaratból, hanem csoportnyomásra követtek el erőszakot: a többiek előtt ezzel bizonyítva saját férfiasságukat, és így őrizve meg presztízsüket és pozíciójukat a férfiakból álló csoporton belül.

A háborús nemi erőszakra mint kutatási területre az áldozatoktól származó privát források hiánya a jellemző. Mindehhez még hozzá lehet tenni, hogy a nők hangjának hiánya azzal is magyarázható, hogy döntően férfiak által írt naplók, memoárok adtak ki nagy számban pl. Budapest ostromáról. Szakítva a hivatalos dokumentumokon alapuló megközelítésekkel, ez a dolgozat három női napló összehasonlító elemzésén nyugszik. Az unitárius Bodó Róza 36 évesen, a római katolikus, de az antiszemita törvények által zsidónak minősülő Gyarmati Fanni 33 évesen, az ugyancsak római katolikus Bicskey Erzsébet 22 esztendősen számolt be 1944-45-ben a nemi erőszak borzasztó tapasztalatáról és emlékééről.

A dolgozat arra is rávilágít Bodó Róza naplójának elemzésével, hogy az amerikai hadsereg által ellenőrzött bajorországi menekülttáborban, ahol férfiak és nők vegyesen

voltak—elszállásolva, milyen lehetőségei adódtak egy nőnek arra, hogy a biztonságát megteremtse egy olyan környezetben, ahol általános volt a nők szexuális kihasználása. A szovjet és az amerikai, de a magyar hadseregben is általános volt a helyi civil lakosság nőtagjainak szexuális kizsákmányolása a megszálló hadsereg tagjai által. Ezt, tehát a magyar katonák civil nőkkel szembeni bánásmódját a mai Ukrajna területén a Szovjetunió megszállása során vizsgálom dr. Somorjai Lajos naplója alapján, aki a 2. magyar hadseregben szolgált századosként a Don-kanyarban.

A traumával való megküzdésben rendkívül fontos volt, hogy valamilyen módon jelentést adjanak a nemi erőszaknak, azaz az értelmetlen szenvedést értelemmel ruházzák fel – olyannal, amely értékrendjük és világbéjük szerint többé-kevésbé megnyugtató volt számukra. Mivel Bicskey és Gyarmati naplója sokkal narratívabb Róza csupán eseményközpontú, de saját lelki világára nem reflektáló feljegyzéseinél, ezekben egyértelműen kirajzolódik a megnyugtató értelmezésért folytatott napi küzdelem.

A naplók azt mutatják, hogy az áldozattá vált nők tömegei számára elősorban a hasonlóan traumatizált nők társasága jelentette az igazi támogatást és megnyugtató környezetet, velük lehetett a legőszintébben és együttérzésre számítva elbeszélni a történeteket. Ennek is volt azonban határa,

így a szemtanúk és az áldozatok egyaránt társadalmi státuszhoz, életkorhoz és családi állapothoz kötötték empátiájuk mértékét, amely nem mindenre terjedt ki egyenlő mértékben.

A férfiak uralta társadalomban a megerőszakolt nők stigmatizálásából, az áldozatok hibáztatásából és a rájuk kényszerített hallgatásból adódott, hogy az írás, bizonyos esetekben a korábbi naplók folytatása volt az egyetlen olyan tér, ahol saját érzéseiket, gondolataikat – külső kontroll nélkül – leírhatták. Azonban az öncenzúra – azaz vélt társadalmi elvárásokhoz való önkéntes tudatos/tudattalan alkalmazkodás – e téma kapcsán rendkívül fontos szerepet játszik, erre egyértelműen rá fognak mutatni ennek a fejezetnek a bejegyzései.

A naplóíró nőknek feljegyzések készítése vagy korábbi feljegyzéseik folytatása azért volt fontos, mert lehetőséget adott arra, hogy önmaguknak mondják el a megerőszakolásuk történetét, amely nyilvánosan nem volt elbeszélhető. Az erőszakos nemi aktus egy stigmatizáló trauma, azaz nyilvánosan nem vállalható, valamint nem el- és kibeszélhető, mert a társadalom többnyire megbélyegezte és megbélyegzi az áldozatokat. A többi kibeszélhető traumához képest, amelyben az áldozati sors nyíltan többé-kevésbé vállalható, ez egy olyan rendkívül érzékeny téma, amelyet a mai napig elfojtás övez. Az írás, akár naplóírás éppen arra adott lehetőséget, hogy a

nyilvánosan alig-alig elbeszélhető megrázkódtatást megkísérelje feldolgozni, el tudja azt mondani őszintén „valakinek”. A napló mint műfaj pedig arra ad lehetőséget, hogy ezt a trauma után nem sokkal tegye, így elhárító mechanizmusok és megküzdési stratégiák egyaránt kirajzolódnak a nemi erőszak tapasztalatáról beszámoló bejegyzésekben. Azonban a naplószöveg születését alapjaiban befolyásolta az öncenzúra is, amely abból a tabuból következett, ami a nemiségről és a szexualitásról való beszédet/írást övezte. Éppen ezért a későbbiekben a szexualitásra vonatkozó bejegyzéseit szóhasználatából, elsősorban utalások hálójából kell kibogozni.

A szexualitásról való írás ütközik a legtöbb gátlásba és elfojtásba, amelyet csak tetéz, ha mélyen traumatikus tapasztalatról van szó. Mindhármuk számára tabu volt a szexualitás, azonban a nemi erőszak hatása alatt elkerülhetetlennek tartották, hogy írjanak a velük történekről, ennek a témának a leírását azonban különösen megnehezítette, hogy tárgyalását a legszemélyesebb feljegyzések között sem tartották illőnek. A nyelvhasználatot és narratívaalkotást nagyban befolyásolta, hogy nem voltak szavak és szókészlet a történekr elbeszélésére. Másrészt világképük és értékrendjük is nagyban meghatározta, hogy milyen szövegeket készítettek. Azonban mindannyian eltérőképpen húzták meg az



elbeszélhetőség határait, és eltérő nyelvi konstrukciókat alkottak a többszörösen elmondhatatlan események megfogalmazására. Ezek az eltérő határok nemcsak szerzőnként, hanem olykor bejegyzésenként is különbözőek. Egyértelmű példa erre a római katolikus Erzsébet esete, akit fél évvel áldozattá válása után kezdett el naplót írni újra. Feljegyzéseiben kezdetben egyházi szimbólumokat (fehér lilium) használt a vele történetek elbeszélésére, majd egy-két bejegyzés erejéig teljes mértékben szakított ezzel a nyelvhasználattal és naturális, a szexualitást a maga testiségében megnevező szöveget alkotott, később azonban mégis visszatért egy szimbolikus nyelvhasználathoz.

A front átvonulása előtt és alatt a keresztény lányok többnyire az orosz katonák potenciális áldozataként tekintettek önmagukra. A két világháború között üldözött, zsidó fiatalok naplójában felszabadulásuk előtt nem jelenik meg a megerőszkolástól való rettegés. Esetükben ezt talán felülírta, hogy a szovjet hadsereg megjelenésétől az üldöztetés végét remélték. Másrészt általános volt az a toposz a zsidók körében, hogy a szovjet katonák szenvedéseik miatt tiszteletben fogják őket tartani.

Bár Bodó Róza nemi erőszakról alkotott narratívájában is megtalálható a relativálás, teljes egyértelműséggel az Gyarmati Fanni naplójában érhető tetten. Ezekben az esetekben

az áldozat olyan szöveget hozott létre, amelyben a szenvedés mértékét viszonylagossá igyekezett tenni, Róza estében ez inkább csak abban nyilvánult meg, hogy magát a szenvedést tagadta. Ugyanakkor a szexualitás is eltérőképpen volt számukra elbeszélhető, hiszen e téma kapcsán az öncenzúra legszemélyesebb határai nyilvánultak meg. Magát a testiséget és a velük történekről való írást mindketten tabunak tekintették, de az elbeszélhetetlen elbeszélésére eltérő nyelvi elemeket használtak, azaz az utalások hálójának eltérő rendszerét alkották meg.

A nemi erőszak traumájával való megküzdés egyik módja az volt, hogy azt az áldozatok maguk választotta értelmezési keretükben helyezik el, így az részben kezelhetővé válik számukra, hiszen annak már személyes értelmet és jelentést tulajdonítanak. Az elszenvedett szörnyűségeknek tulajdonított értelem is egyénfüggő. Az áldozat világképe és értékrendje határozza meg, hogy milyen jelentést tulajdonít a történekeknek, milyen erők összjátékaként fogja föl azt, és mennyire és miként tekintette áldozathozatalnak az áldozattá válást, végül pedig hogy milyen transzcendens és/vagy e világi értelmet fedezett fel áldozathozatala mögött. Gyarmati Fanni és Bicskey Erzsébet naplójából jól látható, hogy a személyes értelmezés születését mennyire meghatározta egyéni világfelfogásuk. Fanni a munkaszolgálatos férjéért való

áldozathozatalként fogta fel a megerőszakolását, olyan módon, hogy ő is szenvedett, igaz másként és másoktól. A szenvedés mint érték – a szexuális traumák ekként való értelmezése – azért is volt fontos számára, mert így a szenvedők csoportjának részeként tudott önmagára tekinteni, és ezzel már egyértelmű volt, hogy nem a részvétlen, nem üldözött és nem szenvedő csoporthoz tartozik.

Gyarmati az értelmetlen és kiszámíthatatlan szenvedést oly módon igyekezett feldolgozni, hogy azt értelemmel ruházta fel, és a férje szenvedéséért való áldozathozatalként tekintett rá. Így már nem tűnt számára annyira elviselhetetlennek, és jobban integrálható volt az élettörténetébe. Ugyanez a mechanizmus található meg Bicskey naplójában is, de eltérő tartalommal: őt 22 évesen erőszakolták meg a szovjet katonák, és ez volt az első – borzasztó – szexuális tapasztalata.

A nemi erőszak társadalmi stigmatizációval jár együtt, azaz az áldozatnak nemcsak a trauma személyes feldolgozásával kellett szembenéznie, hanem azzal is, hogy a társadalom tagjai meg fogják bélyegezni. Mivel a keresztény kultúrában különös és kitüntetett szerepe volt a szüzességnek, és a legsúlyosabb tilalom alá esett a házasságot megelőző szexuális élet, azoknak lányoknak, akik erőszak áldozatává váltak, egész életükön át többszörös stigmával kellett

megküzdeniük. E többszörös nyomás alatt számos lány lett öngyilkos.

Bicskey Erzsébet félévvel a súlyos megrázkódtatás után már igyekezett mindennek pozitív értelmet találni, hiszen így a szörnyűség könnyebben beilleszthető volt az identitásába-élettörténetébe, és megtehetette az első tétova lépéseket a feldolgozás útján. Ennek az újértelmezésnek lett az eleme, hogy önmagát az ártatlanság és a jóság erényével jellemezte, a megerőszkolását, pedig akárcsak első bejegyzésében, ismét áldozathozatalként értelmezte. Önmagára az isteni gondviselés kiválasztottjaként tekintett, aki nem büntetésből, hanem éppen addigi erényeinek az elismeréseként találtatott az áldozathozatalra méltónak. Az értelmezés másik részeként mindezt a hazaszeretetéhez kötötte, így egész szenvedése nem volt értelmetlen, és számára pozitív – bár igencsak bizonytalan – tartalmat nyert.

Az áldozattá vált nők különféle stratégiákat alkalmaztak. Gyarmati Fanni egyrészt relativálni próbálta saját helyzetének súlyosságát, azaz a környezetében olyan eseményeket vagy személyeket keresett, akik szerinte többet szenvedtek. Másrészt férjéért való áldozathozatalként értelmezte a nemi erőszakot, így tulajdonítva annak a számára elfogadható értelmet. Bicskey Erzsébet másként élte meg a római katolikus hitet, mint Gyarmati Fanni, valószínűleg sokkal

elevenebben éltek benne annak formális szabályai és hagyományai. Így olyan bibliai személyeket keresett, akikkel saját szenvedését párhuzamba tudta állítani. Ilyen volt mindenekelőtt Szűz Mária, azt azonban maga is belátta – ez pedig nyugtalanította, és olykor hitében is elbizonytalanította – , hogy a párhuzam mégsem állja meg a helyét, így rá nem tekinthet olyan személyként, aki hiteles példát mutatna abban, miként folytassa a nemi erőszak után az életét.

Bicskey minden egyes bejegyzése mögött ott rejlik vívódása, és bár azok tematikája többnyire azonos, az emlékekhez való viszony és azok értelmezése bejegyzésről bejegyzésre változik. Vallásos lányként a trauma emlékével való küzdelem során a legnagyobb megpróbáltatást az jelentette számára, hogy miként viszonyuljon a történetek egyházi értelmezéséhez, amely biztos talajt jelenthetett volna neki, ha őszintén hisz benne. Az áldozatra kiválasztottságot azonban sehogy sem tudta összeegyeztetni a nemi erőszakkal, hiszen felmerült benne a kérdés, hogy milyen isten az, aki erre bárkit kiválaszt, és miért éppen azt, aki teljes szívéből hisz benne. Ez a gondolatmenet egész vallásosságát kikezdte, és bár próbált belenyugodni, de ez véglegesen sohasem sikerült.

A nők egymás közötti segítő kapcsolata kulcsfontosságú volt abban, hogy megpróbálják feldolgozni az éppen elszenvedett eseményeket. Az ő közösségükben jobban

elbeszélhető és átélhető volt a trauma, ellentétben az áldozatokhoz akár érzelmileg legközelebb álló férfiakkal, akik elsősorban mégis inkább egy patriarchális rend és normarendszer képviselői voltak. Egy döntően patriarchális – azaz a nők felett hatalmat gyakorló – és a nőket, különösen a nemi erőszakot elszenvedett nőket sújtó előítéleteket tápláló és osztó férfitársadalom tagjainak sem a traumafeldolgozás első tétova lépéseiben, sem pedig a későbbiekben nem lehetett érdemi szerepe. Ha volt is, az inkább csak formális és hivatali lehetett, nem pedig mély és lélekgyógyító.

A meggyalázott nők naplóiban szelektív empátia ragadható meg, a részvét nem terjedt ki egyenlőként mindegyikükre. Azt, hogy szemlélők csoportja miként viszonyult közvetlenül a trauma után az áldozatok csoportjához, három tényező szabta meg: az áldozat életkora, családi állapota és társadalmi helyzete. Legkevésbé a férjes (azaz szexuális tapasztalattal rendelkező) asszonyokkal és a cselédekkel szemben voltak részvétteliek. A háztartási alkalmazottakat a korábbi cseléd tartók társadalmi csoportjából kikerülő áldozatok is lenézték, sokkal kevésbé fordultak feléjük empátiával, mert mindannyian kicsapongó szexualitás képzetét társították hozzájuk és mélyen megvetették őket.

Hogy a nők egymás iránti megértését és együttérzését mennyire meghatározta a társadalmi helyzetük, Gyarmati Fanni

naplójában különösen hangsúlyos módon mutatkozik meg. A háztartási alkalmazottakat csak elvétve nevezte keresztnévükön, általában inkább csak úgy ír róluk: a cseléd, vagy éppen kicsinyítőképzős formában: a cselédke, „cselló” – ami eleve tartalmaz némi lekicsinylést és lenézést. Mint például abban a bejegyzésében, amikor arról ír, hogy a főváros ostroma alatt civilként menekülve őt és az egyik háztartási alkalmazottat két orosz katona leválasztotta a nagyobb csoportról, és Gyarmati helyett, aki némi betegnek tette magát, a cselédet erőszakolták meg mind a ketten.

Gyarmati Fanni élete megmentéséért való hála naplójában és valószínűleg a saját érzésvilágában is felülírta az erőszak megrázkódtatását, bár a szovjet megszállás mindennapjai ezt az eufemisztikus olvasatot nem támasztották alá. Volt, amikor szóval és érveléssel próbált hatni a katonákra, s ez bizonyos esetekben sikerült is, de a passzivitáson túlmutató fizikai ellenállást nem tanúsított.

A naplók szerint a katonáknak az erőszak elkövetésével csoportelvárásoknak is meg kellett felelniük. Ezzel kapcsolatban talán beszélhetünk egyfajta erőszakspirálról, amelyben a katonák nemcsak saját akaratból, hanem csoportnyomásra követtek el erőszakot: a többiek előtt ezzel bizonyítva saját férfiasságukat, és így őrizve meg presztízsüket és pozíciójukat a férfiakból álló csoporton belül. A

kikényszerített nemi aktusok nem a privát szférában történtek, számos esetben nemcsak a katonatársak, hanem a megszállt terület civil lakossága is jelen volt. Talán ez is nyomasztólag hatott a katonákra, akiknek szexuálisan saját közösségük felé is bizonyítaniuk kellett, valamint lehet, hogy a katonák többsége a nőn, különösen pedig az ellenséges nemzethez tartozó nőn elkövetett erőszakot a korlátlan hatalom demonstrálásának természetes eszközeként és velejárójaként fogta fel.

A dolgozat utolsó előtti részében a menekülttáborok szexuális életét mutatom be, amelyeket az amerikai hadsereg állított fel hontalanoknak. Bodó Róza naplója szerint a menekülttábori állapotok részben hasonlítottak az orosz megszállás első napjaihoz, hiszen az erőszakot elkerülendő a magányos nők itt is kénytelenek voltak a férfiak védelmére bízni magukat. A táborban a minél magasabb rangú szovjet katonákat az „udvarlók” helyettesítették, velük ellentétben azonban ők a védelemért a napló szerint nem kényszerítették a nőket nemi aktusra. A menekülttábori viszonyok abban tértek el gyökeresen a front alattitól, hogy itt uralkodott egyfajta rend, azaz már senkit sem lehetett agyonlövésssel fenyegetve nemi aktusra kényszeríteni, ez pedig hagyott egyfajta minimális mozgásteret a férfiaknak kiszolgáltató nőknek. A nők szexuális kizsákmányolásában részt vevő férfiak helyzete és hatalmi potenciálja a táboron belül piramisként írható le, ennek



legkisebb létszámú, de legnagyobb hatalmú csoportja az amerikai katonákból állt, őket követték a táborigazgatók, akik itt menekült románok voltak, míg a legnépesebb réteget a menekült nőkkel azonos státuszú menekült férfiak tömege adta.

Bidó Róza nyelvhasználatára jellemző a hétköznapiasítás, azaz bizonyos eseményeket, történeteket olyan szavakkal írt le, amelyek számára korábbról a békés hétköznapi életből voltak ismertek, azonban a rendkívüli – azaz háborús vagy menekülttáborigazgató körülmények – között ugyanazok a szavak egészen más tartalmakat jelöltek. Ez leginkább az „udvarló”, „hódoló”, „testőr” szavakra érvényes. Ezek a megjelölések a naplóban annak az eufemisztikus megfogalmazásai, hogy a férfi szexuális kapcsolatba akar vele lépni, és ennek érdekében hajlandó segíteni Rózákat a tábor viszonyai között. A magyar „testőrök” és az „udvarlók-hódolók” között a legfontosabb különbség az volt, hogy ők felváltva, de rendszeresen Rózával aludtak annak érdekében, hogy éjszakai védelmet biztosítsanak számára az esetleges támadóktól, ez azonban nem jelentett szexuális kapcsolatot köztük, ám a távlati célja mégis ez volt a „testőrök” részéről, akiknek minden bizonnyal tetszett Róza. Nem tudni pontosan, hogy a „hódolói” és a „testőrei” milyen életkorúak voltak, az azonban biztos, hogy Róza 36 évesen öregnek érezte magát hozzájuk képest, ezért is szégyellte a velük való kapcsolatát.

Annak érdekében, hogy a későbbi elemzések során ne teljes mértékben Róza fogalmait vegyem át, és jelöljem, hogy itt nem a hagyományos és mindennapi jelentésükben fordulnak elő, idézőjelbe teszem e kifejezéseket.

A tábor női lakói között nagyobb volt az ázsioja az amerikai férfiakkal, akik minden bizonnyal egyrészt védelmet adtak, másrészt nagyobb mennyiségű és jobb minőségű élelmiszert tudtak biztosítani szexuális szolgáltatásokért cserébe. A menekülttábor védelmi és gazdasági alapú szexuális kapcsolataiban a nemi betegség miatti kórházi kezelés egyértelműen hátrányt jelentett. A nemi betegségről való tudás kis csoportokban, titokban élt, s csak a kórházi kezeléssel vált nyilvánossá és köztudottá.

A menekülttáborokban, ahol kevés volt az élelmiszer, a férfiak gyakran tettek olyan ígéretet a nőknek, hogy gondoskodni fognak róluk, így a hagyományos nemi szerepek diskurzusára építve magukat erősként, gondoskodóként, míg a nőket gyámoltalanként és önállótlanként jelenítették meg.

A dolgozat az utolsó részében a magyar katonák helyi ukrán nőekkel szembeni viselkedését tárgyalja katonanaplók tükrében a Szovjetunió megszállása idején. A megszállt területen a magyar katonák és a helyi lakosok nem különültek el hermetikusan, így a férfiak és a nők közötti kapcsolatok sokkal könnyebben jöttek létre. Mindebben szerepet játszott,

hogy a magyar hadsereg alkalmazott helyi nőket, mosónőként és varrónőként.

A kapcsolatok a kialakulását az is segítette, hogy a tisztek jelentős része magánházakban lakott. Bizonyos esetekben ezek a kapcsolatok állandósultak, így volt, hogy a magyar katonák teljesen illegálisan házasságot is kötöttek helyi nőkkel. Voltak olyan esetek, amikor ezeket a kapcsolatokat sikerült legalizálni és feleségek Magyarországra költözhettek, amennyiben a férj kellő kapcsolatrendszerrel és befolyással rendelkezett a hadseregben és az államigazgatásban egyaránt. De arra is volt eset, amikor árván maradt helyi gyerekeket adoptáltak a magyar katonák.

A hadsereg környezetében lévő nőkkel való bánásmód természetes részét képezte, pontosabban képezhette a fogdosás, amely nemcsak az alárendelt és kiszolgáltatott pozíciót tudatosította az áldozatokban, hanem jelezte annak lehetséges célját – a nemi aktust – is. A korábban elemzett szovjet példákkal összehasonlítva Somorjai sem közvetlen erőszakkal szándékozott nemi aktust kikényszeríteni, hanem a nyomásgyakorlás más útján, minden bizonnyal verbális eszközökkel.

A megszállt területeken a katonák a helyi lakosoknál voltak elszállásolva, akik között a nők voltak többségben. A munkaképes és katonaköteles férfiak katonának, vagy éppen

partizánnak álltak, így a falvakban többnyire egyedülálló nők, idős férfiak és gyerekek maradtak. A férfiak és a nők között létesített különféle kapcsolatok alakulását ez nagyban elősegítette. A hadikórházat korábbi helyi közintézményekbe vagy nagyobb házakba telepítették, és a magyar katonaság az ehhez közel eső házak egy-egy szobáját foglalta le a kórházi személyzet részére.

Ha általában a férfi katonák helyi civil nőkkel szembeni – akár békés, akár erőszakos – viselkedését és annak mozgatórugóit próbáljuk feltárni, Somorjai naplója alapján talán egy további értelmezés is felvethető. Az eddigi elemzések alapján úgy tűnik, hogy a férfiviselkedés egyik összetevője a nők feletti hatalomgyakorlás, dominancia és kontroll, a fölé- és alárendeltségi helyzet egyértelmű demonstrálása, másrészt a társaik, a többi katona előtti bizonyítás szándéka. Felvethető – és mind a kortársak, mind az utókor különböző szereplői gyakran fel is vetik –, hogy a katonák a helyi nőkkel való különféle kapcsolataikat (udvarlás, közös beleegyezésen alapuló nemi aktus, nemi erőszak) úgy élték meg, mint a legfőbb és talán egyetlen eszközt arra, hogy a háborúval együtt járó stresszt és feszültséget levezessék, kezeljék.